Xalide Kırık ile dengbêjlik geleneğinde kadın sözü üzerine

Bir halkın hafızası

Dengbêjlik kültürü kadın yaşamının önemli bir parçası. Dünden bugüne o sesler yüreğimizde çınlamaya devam ediyor. Ne var ki kadının komünal yaşam değerlerini hayata kazandırdığı ve bu değerlerin taşıyıcısı olduğu gerçeği, günümüzde maalesef unutturulmuş durumda.

ROJ YİĞİT

Kürt sözlü kültürünün en önemli damarlarından biri olan dengbêjlik, yalnızca bir müzik biçimi değil; toplumsal hafızanın, anlatının ve bireysel deneyimlerin sesle taşındığı köklü bir gelenek. Kadın dengbêjler bu geleneği hem yaşatıyor hem de ona kendi benzersiz bakış açılarını ekleyerek geçmişle bugün arasında köprüler kuruyor.

Bu söyleşide Xalide Kırık ile kadın dengbêjliğin tarihsel ve toplumsal rolünü, kılamların sözlü aktarım sürecini, dijital çağda geleneğin aldığı biçimi ve kadın bakışının kılamlara kattığı derinliği konuştuk.

"Kadın sesi, sessizliği anlamlandırır ve hafızayı çoğaltır."

Kadın dengbêjlerin geleneğe katkısı nedir? Kılamlara kattıkları bakış açısı, tarihsel ve toplumsal bağlamda nasıl şekilleniyor?

Kadın dengbêjler sözlü geleneğin baş aktörleri. Kadın, ilk çocuğunu dünyaya getirdiği andan itibaren, kucağındaki çocuğuna söylediği ninniyle birlikte sözün melodiye dönüştüğü söyleme sanatının başlatıcısı ve öncüsü oldu. Toplumsallık ve toplumsal sorumluluk da bu anla birlikte hayat buluyor. Dünya kadınlarının ortak kültürü olan bu gelenek, Kürt kadın dengbêjliğine beşiklik ediyor. Kadın; çoğaltan, toparlayan, üreten ve dönüştüren bir varlık. Bu köklü miras, çağdan çağa, zamanın boğazından geçerek bugünkü tarihe ışık tutmaya devam ediyor. Dengbêjlik kültürünü yalnızca erkeğe mal eden sınırlı bir bakış açısıyla okursak, geçmişten bugüne bu köklü geleneğin temellerini atmış kadın dengbêjlere haksızlık etmiş oluruz.

"Bir kılam, söylenmedikçe tamamlanmaz."

Kadın dengbêjler, sözlü geleneği kuşaktan kuşağa aktarma sürecinde hangi sorumlulukları üstleniyor? Bu aktarımda toplumsal cinsiyetin etkisi nasıl hissediliyor?

Dengbêjlik kültürü kadın yaşamının önemli bir parçası. Dünden bugüne o sesler yüreğimizde çınlamaya devam ediyor. Ne var ki kadının komünal yaşam değerlerini hayata kazandırdığı ve bu değerlerin taşıyıcısı olduğu gerçeği, günümüzde maalesef unutturulmuş durumda. Sümer rahip devletleri dönemine kadar güçlü ve başat söz sahibi olan kabilenin şaman kadını, devletleşmeyle birlikte gü kaybetmeye başladı. Bunun en büyük nedeni, eril zihniyetin tahakkümü altına alınmasıydı. Durum böyle olunca dengbêjlik kültürü de bugün pratikte, neredeyse tamamen erkeklerden oluşan bir dengbêj divanına dönüşmüş bulunuyor.

"Anlatı, sesle bütünleştiğinde ruh bulur."

Kadın perspektifi, kılamların duygusal ve toplumsal yükünü nasıl derinleştiriyor? Dinleyiciyle kurulan bağ bu aktarımı nasıl güçlendiriyor?

Kadının hisleri, doğayla olan bağı kadar güçlü. Kadın, doğal yaşamın içindeki bütün yaşanmışlıkları bir aidiyet olarak hissediyor. Bu sorumlulukla doğal afetleri, seli, kuraklığı, doğumu, hasreti, aşkı, ölümü, acıyı ve coşkuyu edebî bir dille dile getiriyor. Sesin üreticisi olan dengbêj kadın, dilden dile aktarılan bu köklü geleneğe ana tanıklık ediyor ve toplumun vicdanının sesi oluyor. Aynı zamanda bu kabiliyeti kendi etrafında toplayan ana figür yine dengbêj kadın; akşam sohbetlerinin hikâye anlatıcısı olarak aşkları ve destanları inci tanesi gibi döküyor. Kadın dengbêjin dudaklarından dökülen bu anlatılar, dinleyiciye ulaştıktan sonra dilden dile yaşamaya devam ediyor. Bu da bir kültürün belleğine hizmet etmiş oluyor.

Burada, yalnızca benim çocukluk hafızama miras kalan bazı isimleri anmak isterim. Başta babaannem Dilber, teyzem Zerga ve annem Medine olmak üzere; Fatma İsa, Meyrem Xan, Zadina Şakir, Tulkasa Hemo, Sûsika Simo,